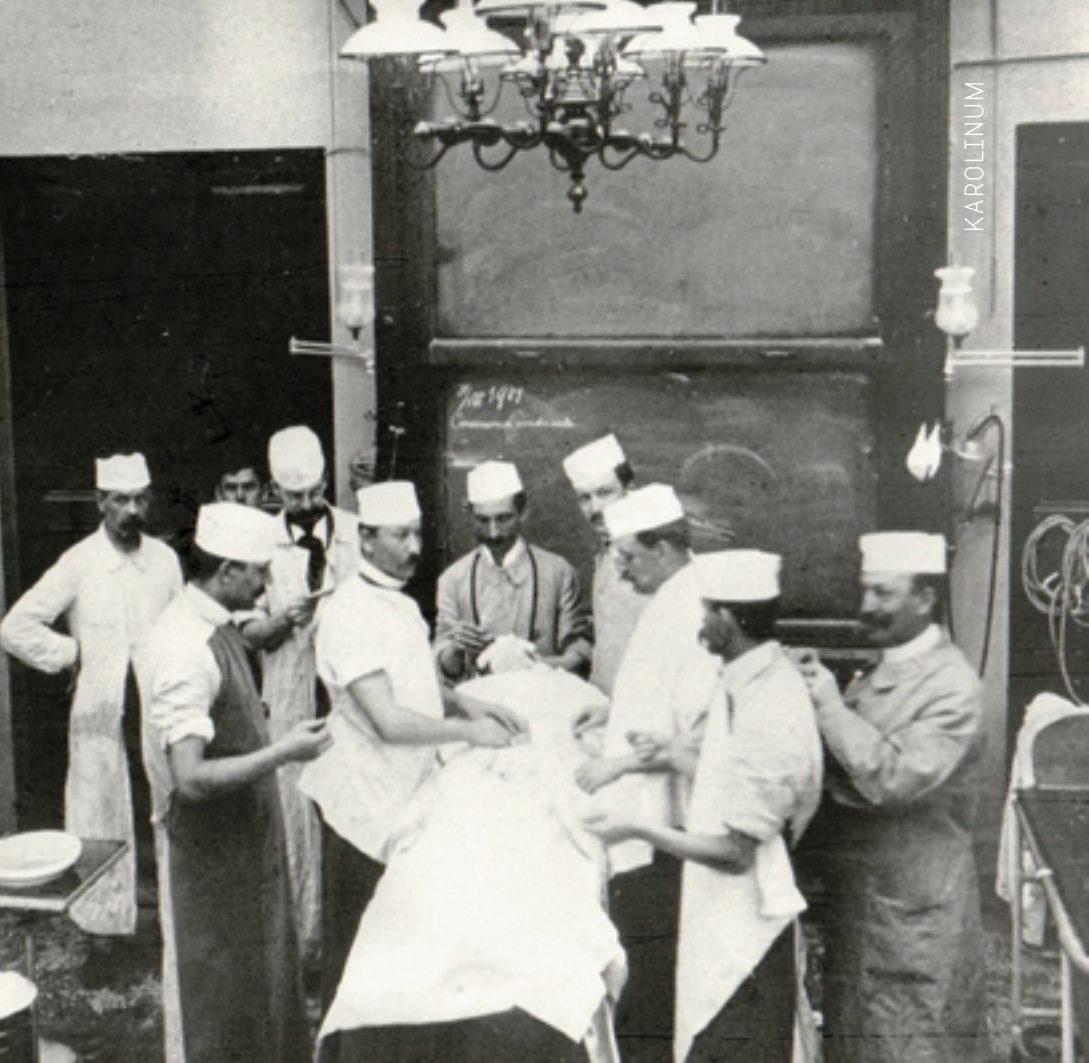

Jan Šváb a kol.

Kapitoly z dějin chirurgie
v českých zemích

Kapitoly z dějin chirurgie v českých zemích

Jan Šváb a kol.

Recenzovali:

PhDr. Hana Mášová, Ph.D.

prof. MUDr. Josef Stingl, CSc.

prof. PhDr. Petr Svobodný, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1

www.karolinum.cz

Praha 2016

Odborný konzultant Martin Kučera

Redakce Kamila Veselá

Rejstřík Martin Kučera

Grafická úprava Jan Šerých

Na obálce prof. Karel Maydl operuje

v posluchárně české chirurgické kliniky v roce 1901

(archiv I. chirurgické kliniky v Praze)

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2016

© Jan Šváb a kol., 2016

ISBN 978-80-246-3238-4

ISBN 978-80-246-3248-3 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2017

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Poděkování	11
Předmluva	12
Stručně k historii chirurgie v regionu zemí Koruny české	14
Počátky českých klinik a vznik dalších chirurgických pracovišť	40
Okolnosti vzniku České chirurgické společnosti a oddělování nových odborných společností	47
I. chirurgická klinika 1. LF UK a VFN v Praze	56
Život I. chirurgické kliniky za druhé světové války	81
II. chirurgická klinika	87
III. chirurgická klinika 1. LF UK a FNM	92
Stručně z dějin německé chirurgické kliniky pražské lékařské fakulty	95
Přednostové chirurgických klinik ve Všeobecné nemocnici v Praze	103
Chirurgie Na Bulovce	106
Chirurgická klinika 2. LF UK a FN Motol Praha	112
Chirurgická klinika 3. LF UK ve Fakultní nemocnici Královské Vinohrady	116
Chirurgie v Hradci Králové	127
Chirurgická klinika FN a LF UK v Plzni	135
Chirurgická klinika 1. lékařské fakulty Univerzity Karlovy a Fakultní Thomayerovy nemocnice s poliklinikou v Praze	138
Chirurgická pracoviště v Ústřední vojenské nemocnici	142
I. chirurgická klinika v Brně	148
Chirurgické oddělení Nemocnice Milosrdných bratří v Brně	155
Úrazová nemocnice v Brně	157
Pardubická nemocnice a chirurgie	164

Českosbudějovická chirurgie	172
Chirurgické oddělení v Ústí nad Labem	175
Vznik chirurgických sanatorií	177
Chirurgické oddělení Nemocnice Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze (dříve Pod Petřínem)	186
Chirurgické oddělení Nemocnice Na Františku v Praze	189
Chirurgické oddělení CLINICUM, a. s.	191
Benešovská chirurgie	193
Nemocnice Boskovice	196
Čáslavská chirurgie	198
Začátky nemocnice a chirurgického oddělení v Českém Brodě	203
Chirurgické oddělení nemocnice ve Dvoře Králové nad Labem	206
Nemocnice v Hořicích a osud chirurgického oddělení	208
Chirurgické oddělení nemocnice v Chebu	211
Nemocnice Chrudim	217
Chirurgie v Ivančicích	220
Nemocnice a chirurgie v Karlových Varech	222
Chirurgie v Klatovech	225
Chirurgické oddělení Oblastní nemocnice Kolín, a. s.	227
Chirurgie v Kutné Hoře	235
Nemocnice a chirurgické oddělení v Liberci	237
K historii chirurgie v Litoměřicích	242
Nemocnice a chirurgické oddělení v Litomyšli	250
Oblastní nemocnice Mladá Boleslav, Klaudiánova nemocnice	255
Nemocnice Moravská Třebová	261
150 let od otevření a 30 let od zmizení nemocnice v Mostě	265
Chirurgické oddělení v Náchodě	269
Nemocnice v Německém Brodě a chirurgie do roku 1937	271
Nemocnice a chirurgické oddělení v Opočně	274
Nemocnice a chirurgie v Pelhřimově	276
Chirurgické oddělení Sanatoria Na Pleši	280
Rakovnická chirurgie	284
Chirurgické oddělení nemocnice v Semilech	286
Chirurgické oddělení ve Svitavách	291
Chirurgie v Teplicích v Čechách	293
Chirurgické oddělení Oblastní nemocnice v Trutnově	296
Chirurgické oddělení v nemocnici Třebíč	300
Nemocnice a chirurgické oddělení ve Vrchlabí	302
Chirurgie ve Vysokém Mýtě	305
Chirurgické oddělení nemocnice ve Vyškově	308

Nemocnice a chirurgie v Turnově (Panochova nemocnice)	311
Velmi stručně k historii chirurgie v Olomouci	313
Stručně k historii chirurgických oddělení nemocnic na severu Moravy a ve Slezsku	319
 Závěr	 327
Literatura	329
Seznam fotografií	333
Autoři	336
Rejstřík	339

Medikům, mladším i starším českým lékařům jejich učitelé

„Dějiny chirurgie jako dějiny každé lidské práce jsou projevem úcty k této práci i příkladem pro další pracovníky. Mají jim ukázat, jak jejich předchůdci pracovali. Mají v nich vychovávat určité vlastenecké sebevědomí, skromnost při vlastní práci, dávat příklad anebo výstrahu pro budoucno.“

Arnold Jirásek, 1956

„Šťastná bude česká chirurgie, dovede-li si uchovat po vždy odkaz svých otců!“

Rudolf Jedlička, 1925

„Sledujme práce současníkův, ale nezapomínejme přitom na práce a snahy předkův.“

Vilém Weiss, 1890

Poděkování

Mé poděkování za významnou pomoc při vytvoření díla patří:

Ing. Janu Kratochvílovi z I. chirurgické kliniky 1. LF UK a VFN v Praze,
Mgr. Šimonu Krýzlovi ze zdravotnického muzea
Národní lékařské knihovny v Praze,
doc. PhDr. Ludmile Hlaváčkové, CSc., z Ústavu dějin lékařství
a cizích jazyků 1. LF UK v Praze,
prof. MUDr. Jiřímu Zemanovi, DrSc., přednostovi dětských klinik
1. LF UK a VFN v Praze,
Janě Hostašové z I. chirurgické kliniky 1. LF UK a VFN v Praze
a dalším kolegům a kolegyním, kteří se podíleli na vytvoření textu.

Recenzentům:

prof. PhDr. Petru Svobodnému, Ph.D.,
z Ústavu dějin Univerzity Karlovy v Praze,
PhDr. Haně Mášové, Ph.D.,
z Ústavu dějin lékařství a cizích jazyků 1. LF UK v Praze,
prof. MUDr. Josefu Stinglovi, CSc.,
z 3. LF Univerzity Karlovy v Praze
a doc. PhDr. Martinu Kučerovi, CSc.,
z Historického ústavu AV ČR.

Předmluva

Snad vzhledem k mé příslušnosti k I. chirurgické klinice a článkům, které jsem v minulosti publikoval k dějinám české medicíny a chirurgie v Rozhledech v chirurgii a Časopisu lékařů českých, byl jsem na schůzi výboru České chirurgické společnosti České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně v prosinci 2008 vyzván, abych se pokusil o sepsání dějin chirurgie v Čechách a dalších dvou zemí Koruny české, které nepostihla v té době vydaná a na schůzi výboru prezentovaná monografie prof. Miloslava Dudy a kolektivu autorů „Historie chirurgie. Vybrané statě olomoucké a moravské chirurgie“, vydaná v roce 2008 na Univerzitě Palackého v Olomouci.

Ujal jsem se práce pro chirurgii jako obor a všechny, které vývoj chirurgie zajímá. Především pro mladší kolegy, jejichž povědomí o historii oboru je dnes velmi malé. Omlouvám se za eventuální nepřesnosti, protože jsem dosud aktivní chirurg se zájmem o dějiny chirurgie, nikoliv historik. Cílem knihy je zájemcům přiblížit důležité milníky ve vývoji oboru, jako to udělal prof. Vilém Weiss v roce 1890 svým dílem „Dějiny chirurgie v Čechách“, které bylo v době vydání obcí chirurgickou významem srovnáváno s „Dějiny národa českého v Čechách a na Moravě“ F. Palackého. Po něm prof. Otakar Kukula shrnul dějiny chirurgie od roku 1848 a prof. Arnold Jirásek totéž udělal v padesátých letech 20. století. V roce 2007 se podařilo z iniciativy prof. Jiráně znovu vydat v Nakladatelství Karolinum Weissovy „Dějiny chirurgie“.

Spoluautoři tohoto díla byli zavázáni k odpovědnosti za publikované příspěvky. Některé stati jsou stručnější, jiné na první pohled i po mém zásahu rozvláčnější, podle způsobu získávání pramenů působící až populárně. V dnešní době musíme být vděční za všechny druhy zpráv, neboť všechny jsou cenné a těm, kteří je poskytli, budiž dík. S odstupem doby by jistě situace byla ještě horší. Některým osobnostem, o kterých

se zde píše, jsem musel vyškrtnout prvenství výkonů, protože k nim nejsou doložitelné podklady. Je zajímavé, jak prvenství od skutečné doby prvního výkonu nekriticky přibývá. Bohužel, řada generací pamětníků již nenávratně odešla, vzpomínky vzali s sebou. Dnes lze využít žijících, a ani ti nemusí být z různých důvodů sdílní. Někde jsem musel vypustit osobní narážky autorů.

Nelze zapomenout na osudy a těžkosti chirurgů ve válečných dobách i v druhé polovině dvacátého století po tzv. socializaci zdravotnictví v roce 1952. Často mluvíme o pracovní přetíženosti. Dnes již nikdo nevzpomíná na podmínky služeb chirurgů plynule navazujících na každodenní zodpovědný tělesně a duševně namáhavý chod chirurgických oddělení bez odpovídající odměny. Ve službách mladí průběžně studovali a učili se od zkušených.

Děkuji všem kolegům, kteří přispěli ke vzniku díla určenému budoucím generacím bez nároku na zvláštní odměnu nebo slávu. To jsou jistě chirurgovi věci ne neznámé, a dokonce, bohudík, většině dosud vlastní.

Jan Šváb
V Praze 31. 12. 2010

Stručně k historii chirurgie v regionu zemí Koruny české

Jan Šváb

Základem slova *chirurgie* je starořecké označení *cheiourgia*, pocházející od slov *cheir* (ruka) a *ergein* (pracovat). Jde tedy o obor léčící manuálně s pomocí nástrojů.

Dá se předpokládat, že cílené užití přírodních drog a medikamentů se v léčení objevilo v historii lidstva později než první chirurgické manipulace. Proto se má za to, že chirurgie je obecně nejstarší lékařskou profesí. Každý živočich se reflexně snaží ulevit si v bolesti olizováním rány, odstraněním cizího tělesa a ulevovat nemocné nebo poraněné části těla. Chirurgické výkony prováděné svépomocí nebo vzájemnou pomocí přispěly k empirickým zkušenostem, byly zaznamenávány a byly předávány z generace na generaci. Tak byly získány první zkušenosti s nejjednoduššími ranhojičskými výkony. O chirurgii ve starověku svědčí některé archeologické památky z Egypta z let kolem 1600 př. Kr. (papyrus Edwina Smitha). Odhaduje se, že 48 na papyru popsaných ošetření poranění hlavy, části krku a hrudníku pochází z přenesených starších pramenů, sahajících až do třetího tisíciletí př. Kr. Je zřejmé, že v Egyptě byly jisté zkušenosti s léčením zlomenin, zánětů a nádorů skeletu. Jiné prameny pochází z Mezopotámie, arabského světa a Řecka. Jsou známy těžké tresty babylonského Chammurabiho zákoníku za nezdařené lékařské manipulace. Lékař totiž přebíral zodpovědnost za zraněného, pokud se jeho léčby ujal. Dosud není známa indikace k trepanaci lebek. Trepanované lebky byly nalezeny např. v Číně (z doby asi 3000 let př. Kr.) nebo u Kyjeva (z let 7300–6220 př. Kr.), ale i u nás. Mimochodem se známkami jejich hojení nebo zhojení.

Dochovaly se chirurgické práce Sušruty ze 6. století př. Kr., který u břehů Gangy v severozápadní Indii učil a praktikoval chirurgii. Popsal na stovku chirurgických nástrojů. Staroindičtí lékaři znali způsoby očkování proti černým neštovicím, prováděli i plastiky nosu a ušního bolt-

ce. Podle záznamů uměli šít rány a střevo přiložením hlavičky a kusadel velkého druhu mravence.

Zkušenosti arabské medicíny se dostaly do kontaktu s latinskou evropskou civilizací prostřednictvím salernské lékařské a překladatelské školy (Schola medica salernitana) na jihu Apeninského poloostrova v 9.–12. století. Arabské spisy byly učenci překládány, a tím byla připravena jejich cesta do Evropy. Sami Maurové se učili a zkušenosti šířili z přední Asie a středomořského pobřeží do Španělska a jižní Francie.

Mezi takové spisy patřil spis Rází Abú-Bakra Muhammada ibn Zakariji (860–940 po Kr.). Vznikl v Bagdádu a obsahoval odkazy na dietní a nestresující chování lékaře vůči nemocnému. Rází-Rhazes se vyjadřoval k postupům na základě svých zkušeností.

Ve 13. století salernskou školu ve významu navazování styků a šíření znalostí střídaly školy v Montpellieru a při klášteře v Monte Cassinu. Zde byly k dispozici latinské Galénovy spisy. V těchto školách byla soustředována nejvýznamnější díla řecké a arabské lékařské kultury. V salernské škole se léčili ze zranění účastníci křížáckých výprav. To přispělo k šíření lékařských zkušeností do civilizované Evropy. V Salernu působili Konstantin Afričan a Roger ze Salerna, o kterých bude ještě zmínka. Školu salernskou po jejím úpadku v 13. století vystřídala významná škola montpelliérská a v jejím stínu zanikla salernská překladatelská škola. Šířitelskou funkci přebraly univerzity v Toledu, Bologni, Padově, Neapoli, Cambridge, Oxfordu, Cordobě a Paříži. Tou cestou se povědomí o arabských školách dostalo na naše Karlovo učení v Praze. Negativně v tomto předávání maurských zkušeností zasáhl konflikt křesťanských států s Maury v 8. až 14. století na půdě Pyrenejského poloostrova. Během tzv. reconquisty se Mauři byli nuceni vzdát svého náboženství a přejít na křesťanskou víru. Toto pro civilizaci plodné soužití dvou kultur bylo ukončeno v r. 1499 konverzí na křesťanství hromadným křtem.

Pro chirurgii v Evropě v dalším jejím vývoji měla význam rozhodnutí koncilu v Tours v r. 1163, který zakazoval pitvy a manipulaci s krví. Chirurgové získávali zkušenosti ve válkách, jejich činnost se přibližovala řemeslu. Filozofické disputace zbyly půdě univerzitní. Vznik ranhojičských řemesel byl dalším z důvodů odklonu od „čisté medicíny“. Z nejstarších chirurgických prací u nás je známý překlad Rogerova „ranného“ lékařství Křišťanem z Prachatic (kolem 1140–1190). V Křišťanově díle „Lékařské knihy“ jsou v části z ranlékařství uvedeny Rhazesovo „Ranné lékařství“ a „Ranné lékařství“ Salicetovo. Rogerův spis „Practica chirurgiae“ z let 1170–1180, nebo také známý pod názvem „Chirurgiae Magistri Rogerii“, je dílo se stručnými, jasnými praktickými poznámkami,